

MARIA CANTACUZINO

(1817 – 1898)

Radu MOȚOC

Abstract: The author presents the chronic of Cantacuzino family with aristocratic military traditions. Maria Cantacuzino was part of a branch of Cantacuzino- Măgureanu -Deleanu of Moldova. Equipped with a special charm, she obtained a special education being directed by her father, who was a man of superior culture. In Chassériau studio in 1856, Maria Cantacuzino knew the painter Puvis de Chavannes who had to exhibit the great painting Saint Genevieve, the Patron Saint of Paris at Salon in 1876., which today decorate the Pantheon. The painting Saint Genevieve reproduce Maria Cantacuzino features.

Keywords: Maria Cantacuzino, Puvis de Chavannes, painting, the Patron Saint of Paris

Cronica familiei Cantacuzino pomenește de o vechime milenară a unei tradiții aristocratice militare. Alexios Comnen, care a preluat puterea în anul 1081, în calitate de împărat *uzurpator*, a dorit trezirea unui imperiu în decădere militară. În aceste condiții apare și numele familiei Cantacuzino.

Ana Comnena, fiica împăratului Alexios I, avea să scrie o lucrare istorică, *Alexiada*, în perioada anilor 1137-1148, în care pomenește de un comandant militar Cantacuzino, care a obținut mai multe victorii asupra celor care atacau imperiul grecesc¹.

În anul 1187 a avut loc prima confruntare între un Cantacuzin și valahi, iar după 120 ani, devenit împărat între timp, Ioan VI Cantacuzino va lua de nevastă pe Irina Asan, nepoata împăratului valaho-bulgar, iar după alte cinci secole, Cantacuzinii vor deveni ei înșiși valahi și domnitori în Țările Române².

Maria Cantacuzino făcea parte dintr-o ramură a Cantacuzinilor-Măgureanu-Deleanu din Moldova. Tatăl ei era Nicolae Cantacuzino, zis Nicolae Canta (1790-1857), mare-logofăt al Moldovei sub Mihail Sturdza³. Mama ei era Pulcheria Sturdza, fiica lui Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni de lângă Roman.

El deținea moșia de la Horodniceni, aflată la limita Moldovei cu Bucovina în județul Suceava. În curtea bisericii din Horodniceni, pe niște stâlpi din piatră, stau atârinate clopotele. Din inscripția de pe un clopot rezultă faptul că la 1567 clopotul a fost donat de Alexandru Lăpușneanu, iar la 1640 s-a reînnoit de vistiernicul lordache Cantacuzino, devenit proprietar, printr-o moștenire de la marele vistiernic Gavrilăș Matiaș. În altarul bisericii, pe pistol, este o cruce mare de argint, pe care stă scris: „Pomenește Doamne pe robii tăi Nicolai Cantacuzino și pe Pulheria soția

Marele logofăt Nicolae Canta

Fig. 1 Nicolae Canta

1 Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Editura Albatros, București, 1996, pag.16

2 *Ibidem*, pag. 34.

3 *Casa Universitară din Iași*, strada Carol (Copou) a aparținut logofătului Nicolae Canta

sa, 1832, April 8⁴.

Astfel că spătarul Nicolae Cantacuzino, ginerele logofătului Dimitrie Sturza, își avea gospodăria și interesele legate de Horodniceni.

Din cei optsprezece copii pe care i-au avut, au trăit numai șapte fete și cinci băieți. Conform unui vechi obicei, o parte din fete erau trimise la mănăstire, precum cele trei surori mai mari ale Mariei: Agata, Elisabeta și Veniamina au fost călugărite la Agapia și Văratec⁵.

Maria, cea mai mică dintre surori, s-a născut la Horodniceni la 20 iulie 1817⁶ și a fost remarcată de tatăl său, marele logofăt, cu o inteligență vie, suflet pătimaș și dotată cu un farmec deosebit. Se pare că a obținut și o educație deosebită, fiind dirijată de tatăl ei, care era un om de spirit cu o cultură superioară, fiind cunosător al literaturii clasice grecești și franceze.

Acest instruit logofăt avea să trimită patru din fiii săi la studii în Elveția, la Academia din Lausanne. Dar dacă aruncăm o privire asupra descendenței acestei familii din care făcea parte Maria Cantacuzino, vom putea constata faptul că:

- Un nepot de frate, Matei Cantacuzino, era cunoscutul profesor de la Facultatea de Drept din Iași și fost ministru în guvernul Averescu.
- Al doilea nepot de frate a fost ministru plenipotențiar la Paris, Neculai Cantacuzino, care a scris și interesante memorii intitulate "Vieux temps, vieilles figures".
- Fiul acestui nepot era arhitectul Gheorghe Cantacuzino.
- Un strănepot era arhitectul Ghika-Budești și pictorul Pallady.

Viața culturală la Iași era marcată de o activitate teatrală intensă, fiind organizată pentru societatea boierească de Gheorghe Asaki. La reprezentațiile date de tineretul ieșean în perioada 1834-1838, apare și numele Mariei Cantacuzino alături de ale Hermionei Asaki și Aristiei Ghica⁷.

Fig. 2 Maria Cantacuzino

Ca să nu urmeze soarta sursorilor, s-a lăsat măritată la numai optsprezece ani cu **George Stratulat**, în anul 1835, de care divorțează însă după scurt timp.

Se recăsătorește la Horodniceni, în 5 noiembrie 1839, cu cneazul Alexandru Cantacuzino (1813?-1884), provenit dintr-o ramură a familiei rusificate, unde tatăl său Alexandru (1781-1841) devenise un cneaz rus eterist.

Alexandru Cantacuzino, al doilea soț al Mariei, a fost un activ colaborator al revistei *România Literară*, dar și un bun prieten al lui Vasile Alecsandri, care i-a dedicat drama sa *Despot Vodă*. Sub Alexandru Ion Cuza a fost Ministru Cultelor și al Finanțelor, pe care domnitorul l-a delegat în 1865 cu o misiune confidențială la Napoleon al III-lea⁸.

Aflată încă la Iași, Maria Cantacuzino era implicată în viața socială, pentru că o

4 Mihai Dim. Sturdza, *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească*. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică, Vol. III, Familia Cantacuzino, București, Ed. Simetria, 2014, pag. 421

5 Ion Mihai Cantacuzino, *op.,cit.*, pag. 285

6 Mihai Dim. Sturdza, *op.,cit.*, pag. 36

7 Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Maria Cantacuzino*, Convorbiri Literare, anul LXXVI, ianuarie 1943, pag. 50. Autoarea acestui articol indică ca dată a nașterii Mariei un an aproximativ: „pe la 1822”

8 Elena Rădulescu-Pogoneanu, *op.,cit.*, pag.51.

vom găsi pe lungă listă de subscripții pentru *Societatea Studenților Români din Paris*, la poziția 42, cu suma de 25 franci pe lună, începând cu aprilie 1846⁹.

Din cauza unor suferințe fizice, Maria Cantacuzino decide să se stabilească în Franța pentru tratamentele necesare unei boli de piept recent depistate.

O mărturie a deciziei luate o avem de la Alecsandri, care în noiembrie 1850 scria din Cernăuți lui Ion Ghica: „Am venit până aici spre a însoți pe frate-meu Iancu, care se întoarce la Paris și pe Doamna Maria Cantacuzino, care se va stabili acolo pentru totdeauna”¹⁰.

Și Nicolae Bălcescu scria din Paris, tot lui Ion Ghica, în 17 dec. 1850, confirmând faptul că Maria Cantacuzino era la Paris¹¹.

Este vizitată de soțul ei, Alexandru Cantacuzino, cu care frecventează împreună înalta societate pariziană, fiind invitați și la Curtea împăratului Napoleon al III-lea.

În casa lor din Avenue de Villiers, primesc o societate de mari artiști și scriitori printre care: Michelet, Edgar Quinet, Renan, Théodore Chassériau, Théophile Gautier¹².

Calitățile sufletești ale Mariei Cantacuzino îl determină pe Vasile Alecsandri să scrie versurile memorabile intitulate *Mărioara Florioara*, pe care le dedică acestei prințese¹³.

În anul 1854, îl cunoaște la Paris pe pictorul Chassériau, care îi face portretul sub trăsăturile *Sfintei Maria Egipteanca* din Biserica Saint-Merri din Paris.

O legătură sentimentală de scurtă durată a avut loc între cei doi. Acest pictor talentat avea să moară la scurt timp, atunci când avea numai 37 ani.

Prezentă la funeralii, avea să fie recunoscută și consemnată de Léonce Benedite, biograful artistului: „La sfârșitul slujbei celebrate la Biserica Notre-Dame de Lorette, familia, prietenii și mulțimea invitaților defilau în fața sicriului spre a-l stropi cu apă sfințită, o femeie tânără, înveșmântată în negru, cu fața acoperită cu un văl cernit, se apropie de catafalc.

Prosternându-se la pământ, ea luă draperia mortuară și o sărută.

Cei la curent cu viața lui Chassériau și-au dat seama că acest comportament pasionat și cu totul oriental nu putea fi decât acel al prințesei Cantacuzino”¹⁴.

În atelierul lui Chassériau, în anul 1856, Maria Cantacuzino îl va cunoaște pe pictorul **Puvis de Chavannes**, specializat în pictura murală modernă, care cu un tablou *Pieta* avea să debuteze la Salonul din anul 1850.

Acest pictor s-a remarcat și cu un caracter frumos, sincer, și un dezinteres remarcabil, calități prețuite de Maria, care l-a susținut nelimitat.

Locul ocupat de această prințesă din Moldova în gândirea și opera acestui pictor este unic¹⁵.

Puvis de Chavannes este autorul unor celebre tablouri murale precum: *Pacea*, *Războiul*, *Munca*, *Odihna*, *Iarna*, *Vara*, care puteau fi admirate în muzeele din Amiens,

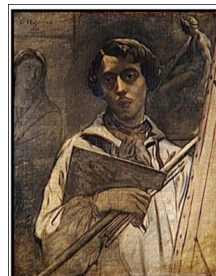

Fig. 3 Chassériau – Autoportret din 1838

9 Anul 1848 în Principatele Române, Acte și Documente, Tomul I, 1821 - 20 iunie 1848, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902, pag. 81

10 Ibidem, pag. 52.

11 Ion Ghica, *Amintiri din pribegie după 1848*, București, Socec, 1890, pag. 570

12 Elena Rădulescu-Pogoneanu, *op.cit.*, pag. 57

13 Ibidem, pag. 54

14 Léonce Benedite, biograful pictorului Théodore Chassériau. *Sa vie, son œuvre*, 2 vol., Paris, 1931, pag. 519

15 Elena Rădulescu-Pogoneanu, *op.cit.*, pag. 58

Lyon, Rouen, Marsilia și primăria din Poitiers.

La Paris, lucrările lui împodobesc amfiteatrul Sorbonei, pereții Primăriei și zidurilor Panteonului, iar la Boston a decorat pereții bibliotecii¹⁶.

Cu sinceritate, detașat de orgoliu și mândria unui celebru artist apreciat de critica artistică neiertătoare, avea să mărturisească atunci când se referă la Maria Cantacuzino: „Tot ce sunt, tot ce am produs, ei îi datorez”¹⁷.

Pentru a înțelege influența atât de puternică pe care a avut-o prințesa Cantacuzino asupra pictorului, este semnificativă percepția biografului acestui pictor, Marius Vachon, care, din studiile făcute, a sintetizat această legătură sufletească și profund culturală într-o frază convingătoare: „Înalta ei inteligență, instrucțiunea ei superioară, intuiția artistică, care prin studiul operelor marilor maeștri în cursul călătoriilor se dezvoltase în adevărată știință și mai presus de toate aplecarea instinctivă și iubirea pentru frumosul pe care-l întrupa ea însăși, făceau din ea confidenta unică pentru artistul așa de profund original și de independent. El, care discuta aprig cu prietenii orice sfat, orice sugestie ce venea de la dâșii, numai de la ea accepta, fără a le discuta, toate sfaturile, criticele, indicațiile..., atât de absolută era încrederea ce avea în ea, în siguranța judecății, în finețea observațiilor, în sinceritatea părerii ei”¹⁸.

Puvis de Chavannes avea să expună la Salonul de pictură din 1876 marea compoziție intitulată *Sfânta Genoveva*, ocrotitoarea Parisului, care astăzi decorează Panteonul.

Reprezentarea *Sfintei* reproduce trăsăturile Mariei Cantacuzino.

**Fig. 4 Maria Cantacuzino.
Desen de Chassériau în 1855**

**Fig. 5 Maria Cantacuzino prezentată ca model
pentru Sainte Geneviève din Panthéon**

Dar, ca un omagiu adus muzei, pe care datorită spiritul său, prin seninătate și generozitate, prin delicatețea ei sufletească, pictorul o va înfățișa din nou într-o altă

16 *Ibidem*, pag. 59

17 Henry Roujon, *Les peintres illustres, Puvis de Chavannes*, Paris, Pierre Lafitte, pag. 27

18 Marius Vachon, *Puvis de Chavannes*, Societe d'édition artistique, 1900, pag. 29

ipostază a *Sfintei Genoveva*, de veghe asupra Parisului adormit¹⁹.

În atelierul unde pictorul a lucra timp de patruzeci de ani, la Neuilly, la marginea Parisului, Maria Cantacuzino venea aproape zilnic și stătea într-un colț al atelierului, cu o carte sau un lucru de mână.

Pictorul de regulă îi cerea părerea și cuvântul ei era hotărâtor. Se poate spune că multe din atitudinile și gesturile ei frumoase și grave s-au reflectat în creațiile pictorului.

În celebra pânză cu subiect istoric *Sfânta Radegonda dă azil poeților*, care înnobilează scara monumentală de la Primăria din Poitiers (1873), este reprezentată și Maria Cantacuzino în postura *Sfintei Agnès*²⁰.

În anul 1883, Puvis de Chavannes a făcut portretul în ulei al Mariei Cantacuzino, cu aceeași atitudine, având mâinile așezate una peste alta, ca și în desenul din 1855 al lui Chassériau.

Tabloul a fost expus la Salonul din 1883 de la Paris și în anul 1943 era expus la Muzeul din Lyon, orașul în care s-a născut Puvis de Chavannes²¹.

Dar pictorul o va surprinde în atelierul lui pe prințesă într-o schiță în creion al ultimilor ei ani din viață, într-o zi friguroasă, așezată pe un scaun, acoperită cu o manta, care îi acoperă și capul cu un capișon.

Cu o ținută dreaptă plină de o grație sobră, cu trăsăturile feței estompate, ea apare învăluită în mister. Acest desen se afla în anul 1943 la Muzeul Toma Stelian din București, prin grija criticul de artă George Oprescu, care era directorul acestui important muzeu, desființat după anul 1948 și care, contrar testamentului semnat de donator, a devenit în prezent sediul partidului PSD²².

În anul 1896, Maria Cantacuzino, bolnavă, cu un curaj eroic, vrednic de dânsa, ascunzându-și boala, avea să se căsătorească cu pictorul Puvis de Chavannes, ca o împlinire a unei prietenii, care a durat peste patruzeci de ani. Ultimul ei soț, Alexandru Cantacuzino, murise la Atena cu mulți ani înainte, în 1884.

Atunci când a fost doborâtă de boală și obligată să stea în pat, artistul a venit cu șevaletul în camera sa pentru a desena pentru ultima dată *figura ocrotitoare a Parisului*, care avea să moară în august 1898.

Două luni după decesul soției sale, la 24 octombrie 1898, avea să moară și artistul Puvis de Chavannes²³.

Fig. 6 Maria Cantacuzino. Desen de Puvis de Chavannes

Marie Cantacuzine născută
Cantacuzine

Marie Cantacuzène născută Cantacuzène

Fig. 7 Semnătura Mariei Cantacuzino

- 19 Mihai Dim. Sturdza, *op., cit.*, pag. 430.
- 20 Camille Mauclair, *Les maitres de l'Art, Puvis de Chavannes*, Paris, 1928, pag. 58
- 21 Elena Rădulescu- Pogoneanu, *op., cit.*, pag. 61
- 22 *Ibidem*, pag. 62.
- 23 *Ibidem*, pag. 61

Funeraliile pictorului s-au efectuat cu onoruri militare, pentru că era comandor al *Legiunii de onoare*.

Au fost prezenți, pe lângă oficialități, și reprezentanți ai comunității române din Paris și rude precum: Eugen Ghika, Jean Pallade, Nicolae Miclescu, Ion Cantacuzino, prințul Alexandru Moruzzi, Alexandru Aslan etc.

Înhumarea a avut loc la cimitirul din Neuilly în 20 oct. 1898, iar ferparul de deces a fost publicat în *L'Indépendance Roumaine*²⁴.

Maria Cantacuzino l-a inspirat și pe sculptorul francez Paul Landowski (1875-1961) de origine poloneză.

Acest sculptor avea să finalizeze în anul 1928 o statuie intitulată „Sfânta Genoveva protejând Parisul”, având drept model tot pe Maria Cantacuzino, Parisul fiind reprezentat printr-un copil amplasat în fața Sfintei.

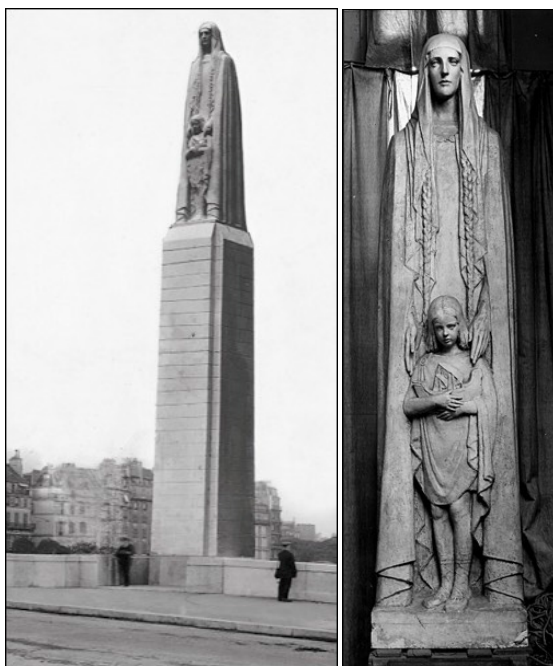

Fig.8 Statuia Sfânta Genoveva protejând Parisul în atelierul artistului și pe pod

Statuia este amplasată pe podul *La Tournelle* de peste Sena, având o înălțime de 5,4 m. fiind așezată pe un postament de 14 m²⁵.

Monumentul este înscris pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO din anul 1991.

Radu Moțoc

23 septembrie 2015

²⁴ Mihai Dim. Sturdza, *op.,cit.*, pag. 431

²⁵ Imaginile de la figurile: 5 și 8 și datele referitoare la sculptorul Paul Landowski, provin prin amabilitatea domnului Adrian Șoldea, căruia îi mulțumim pe această cale